

ABD, Sovyetler (Rusya Federasyonu) ve Türkiye'de Planlama ve Verimlilik

Dr. Halit Suiçmez
Milli Produktivite Merkezi
drhsuicmez@yahoo.com

ÖZET

A.Smith 1776 yılında Ulusların Zenginliği isimli kitabını yayımladı. Kitabında işbölümü üzerinde de durmuş ve verimlilikle ilgili şu görüşü öne sürmüştür: İnsanlar tek bir konuda uzmanlaşırsa üretkenlikleri artar. Bireysel üretkenliğin toplumsala dönüşmesi malların serbestçe değiştirildiği serbest bir piyasa ekonomisinin varlığına bağlıdır.

Büyük bütçeli ülkelerin planlama dönemleri ve vizyonları kurumsallaşmaya bağlı olarak küçük ölçekli devletlere göre çok daha ileri düzey zorunluluklar taşımaktadır. ABD kapitalist bir coğrafyanın temsilcisi bir ülke olarak görülse de arka planda bir ekonomik müdahale de olsa planlamacılığı gözardı etmemiştir. Sovyet Rusya zaten bu planlamacılığı yürütmektedir.

GİRİŞ:

Monopol tipi yapılar, devlet müdahalesi, rekabeti zedeler, toplam üretkenlik üzerinde negatif etkiler yaratır.

Smith, serbest piyasanın etkinliğini fiyat mekanizmasına bağlar. Ulusların zenginliği ellerindeki kaynakları ne kadar etkin kullandıklarına ve optimum dağılıma bağlıdır. Bunu sağlayacak olan da işbölümü ve serbest mübadeledir. (A.Smith, The Wealth of Nations, Modern Library Edition, New York, 1937)

Piyasa ekonomisi verimlilik, büyüme ve refah yaratma açısından yararlı bir araç olabilir.

Ama bütün toplumu yönetmesi abartılı olmakta ve son 2008 krizi biraz da piyasa ekonomisinin ve piyasa anlayışının uç noktaya götürülmesinden kaynaklanmıştır.

Piyasa anlayışı uç noktalara götürülürse kriz oluyor.

Planlama anlayışı da uç noktalara götürülürse “devlet ve sistem çözülmesi” olduğunu öne sürebiliriz.

Liberalizm, işsizliği ve yoksulluğu önleyemedi, Sovyetler Birliği ise insanlara özgürlük verme konusunda başarılı sonuçlar ortaya koyamadı.

1. 1929 Kirizi ve Sonrasının Kaynak Kullanımı ve Verimlilik

Liberal ekonomi en büyük sarsıntısını 1929 bunalımı ve devamında yaşadı.

Batıda piyasa düzeniyle işleyen tüm ekonomilerde işsizlik başlıca toplumsal sorundur.

Neo –liberaller devletin ekonomide verimsizliklere neden olduğu savından hareket ederek piyasayı adeta tanrılaştırıyorlardı. Oysa Hiçbir düzeni, fikri yüceleştirmemek gerekir. Yüceleştirilmesi gereken yaşamdır, insandır.

Peki, piyasa sistemi mademki daha verimliydi, niye bugün işsizlik en büyük sorun ve neden dünya bir kriz yaşamakta ve niçin devlete kurtarıcı olarak sarılmış durumdalar?

Piyasa demek arz ve talebin fiyatı belirlemesi demektir.

Ancak oluşan denge her zaman refahı en üste çıkarmıyor, gelir dağılımı da bozuluyor. Örneğin işgücü piyasasında denge ücret, işsizliğe neden olabiliyor.

Fiyatlar en ucuz noktada olmayabiliyor. Çünkü tekel ve oligopollerin varlığı bilinmektedir. Yani tam rekabet hayalden ibarettir.

Piyasa düzeninde eğrilikler var da, **merkezi planlamaya dayanan sistemlerde eğrilik yok mudur?**

Daha çok. Çünkü onlarda da **katılık var, dinamizmden yoksunlar**. Merak eden Aytmatov’un Elveda Gülsarı isimli romanını yeniden okusun. Katılıklar, zorlamalar yaşamın içinde çok güzel anlatılmıştır bu eserde.

Özel mülkiyet genellikle daha fazla verimlilik sağlar. Fakat bu değişmez bir kural değildir. Her dönemde, her mekânda geçerli olmayabilir.

Örneğin İngiltere’de bazı kamu işletmeleri özelden daha verimli.(Robert Millward, The Economic Journal’da çıkan makale, 1981)

Demek ki piyasa ideal bir toplumsal düzeni yaratamıyor. Arızaları var: tekeller, fiyat anlaşmaları, eşgüdüm başarısızlıkları, piyasada enformasyon bedava değildir, çok az miktardadır, ayrıca asimetriktir.

İşte bu piyasa başarısızlıkları yüzünden düzenlemeler ve kamusal müdahaleler gereklidir.

Mülkiyetin bir kısmı özelde de olsa kural ve denetimlerin kamu tarafından yapıldığı **sosyal içerikli bir piyasa sistemi daha toplumsal olabilir.**

20.yüzyılda siyasal çöküşler oldu. Faşizm, Nazizm, Sovyetizm, Mutlak Liberalizm. Yaşayanlar; Kapitalizm, Karma Modeller, Sosyal Demokrasiler.. Faşizm ve Nazizm totaliter rejimler idi.

Sovyetizm hem özgürlük yönünden hem de merkezi planlamanın statikliği nedeniyle yürüyemedi. Hızlı kalkınma üretmediler. İşsizliği büyük ölçüde önlediler. Görelî ve salt yoksulluğu önlediler ama **sistemin verimsizliği nedeniyle** bu sürdürülebilir olmadı. Yani kendi içinde adil ama bireyi tatmin etmeyen durumlar oluştu. Diğer yandan liberallerin yoksullarının refah düzeyi daha yüksek kaldı.

Mutlak ya da idealleştirilmiş, yüceltilmiş piyasacılık da işsizlik ve yoksulluk yaratması yüzünden küresel kriz üretti.

Sistemlerin amacı refahı yaratmak ve yaygınlaştırmaktır.

Bu noktada bizim de kuruluş felsefemizde var olan **karma modelin çok daha güvenilir, gerçekçi ve geçerli olduğu izlenimindeyim.**

Kamusal yönlendiricilik ve denetleyicilikle birlikte özel girişimciliğin ve yeniliğin toplumsal huzur ve refahta birleştirilmesi, giderek kaynaştırılması esas yaklaşım olmalıdır.

2-ABD, SOVYETLER VE TÜRKİYE’DE VERİMLİLİK

Sovyetlerin ilk kurucularından Gorbaçov’a kadar çoğu yöneticiler Sovyet Sisteminin yaşaması ve başarılı olmasını emek verimliliğinin yükseltilmesinde görmüşlerdir.

Lenin bir konuşmasında şunu söylemiştir:

“...İş gücünün verimliliği, son çözümlerde yeni bir toplumsal düzenin zaferi için en önemli, en birinci koşuldur. Sosyalizmin kapitalizmi nihai olarak yenmesi yeni ve çok daha yüksek bir işgücü verimliliği yaratmasına bağlı olacaktır.” (Aktaran Y. Küçük, Planlama, Kalkınma Ve Türkiye, 1978)

“...Sovyet yapısının kuvvetliliği son çözümlerde emeğin verimliliği ile ölçülür.”(Leon Trotski, İhanete Uğrayan Devrim, 1991)

Gorbaçov; “...üretkenlik her yıl yüzde 10 ve üzerinde yükseltilmezse başarılı olamayız, dünyadaki en yüksek düzeye ulaşamayız.”(M.Gorbaçov, Konuşmalar, Makaleler, 1988)

Prestroyka (yeniden yapılanma) ve glasnost (açıklık) girişiminin neden başlatılmış olduğu Gorbaçov tarafından tüm gerekçeleri ile uzun uzun anlatılmaktadır ve bunlar tamamen haklı gerekçeler olarak gözükmektedir. Michail Gorbaçov’un “Perestroyka” (yeniden yapılanma) adlı kitabında belirttiğine göre, Sovyetler dünyanın en çok demir üreten, en zengin hammadde ve enerji yataklarına sahip olan ülkesi olmasına karşın, savurganlık ve verimli olmayan kullanım nedenleriyle bu ürünlere bile gereksinim duyar hale gelmiştir. Yine Sovyetler dünyanın en çok tahıl üreten ülkesi olmasına karşın, büyükbaş hayvan yemi olarak her yıl milyonlarca ton tahıl ithaleder duruma düşmüştür. Dünyada 1000 kişi başına en çok hekime sahip olmasına karşın, Sovyetler’de hastahane sıkıntısı başlamıştır. Venüse füze yollayabilen bir ülke, bilim ve tekniği günlük yaşama yansıtamaz duruma düşmüştür. Moral ve ideolojik değerler aşınmaya başlamıştır...

Rusya Devlet Başkanı **Medvedev**; “... Rus ekonomisinin sürdürülebilir olması için....**yeni teknoloji** ekonomisi inşa etmesi gerektiğini söyledi.”(13.11.2009, Cumhuriyet)

Başkan konuşmasında, “...Artık daha fazla bekleyemeyiz. Tüm endüstriyel altyapıyı modernize etme çalışmalarını başlatmamız gerekiyor. Ulusumuzun modern dünyada varlığını devam ettirmesi buna bağlı olacak” demiştir.

Hükümetin sadece verimliliğini artırmayı hedefleyen şirketlere yardımcı olmasını isteyen Başkan sürekli korumacılığa da karşı çıkmıştır.

Tablo 1’de Sovyetler Birliği’nde verimlilik 1928’de ABD’nin yüzde 16’sı civarındayken 1937’de, yani on yıl sonra yüzde 40’ına ulaşmıştır. Almanya’nın yüzde 44’ ü olan verimlilik yine on yıl sonra yüzde 97’sine ulaşmıştır.

Demek ki, bu dönemde (1928-1937) Sovyetlerde muazzam denilebilecek bir emek verimliliği artışı olmuştur.

2009 yılına gelindiğinde Rusya’da verimlilik ABD’ nin yüzde 36’sı durumundadır. (Tablo 2)

Rusya’da 2009 yılında verimlilik konusunda ABD ile arasında önemli bir açık bulunmaktadır. Bu düşündürücü bir noktadır.

Tablo:1. Verimlilik Karşılaştırması

ABD VE ALMANYA’NIN YÜZDESİ OLARAK SOVYET VERİMLİLİĞİ		
YILLIK VERİM		
YILLAR ABD’NİN ALMANYA’NIN		
1928	16,2	44,5
1932	26,1	60,4
1937	40,5	97,0

KAYNAK: SSSR'I KAPİTALİSTİÇESKİE STRAN, S.77

Aktaran; Y.Küçük, Sosyalist Açıdan Ekonomi Politik, Sf; 423

Tablo:2. Üretkenlik Karşılaştırması

Aşağıdaki tablo, (Tablo 3) IMF'nin Dünya Ekonomik Görünümü Raporu'nda yer alıyor. Dünyanın ekonomik görünümü ve Türkiye'nin bu görünümdeki yeri, en iyi bu tabloda gözlemlenebiliyor. Tabloda dikkat çeken noktaları sıralayayım: (1) Gelişmiş ekonomiler dünya nüfusunun yüzde 15'ine sahip oldukları halde gelirin yüzde 52,3'üne ve ihracatın yüzde 63,7'sine sahipler. (2) ABD, tek başına euro bölgesinden fazla GSYH üretiyor. Onun için de o krize girince ötekiler onu izliyor. (3) Çin, GSYH büyüklüğünde euro bölgesini yakalamak üzere. (4) Çin, ihracatta, Almanya'yı geçerek ABD'den sonra dünyanın en büyük ekonomisi durumuna gelmiş bulunuyor. (5) Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 6 gelişen ekonomiyi dışarı çıkarırsak geri kalan 144 gelişen ekonomi dünya nüfusunun yüzde 40'ına sahip olduğu halde GSYH'nin yalnızca yüzde 19,5'ini üretebiliyor. (6) 39 ağır borçlu ekonomi, nüfusun yüzde 9,1'ine sahip olduğu halde gelirin yalnızca yüzde 1,2'sini alabiliyor.

ABD dünya nüfusu içinde yüzde 4,5 'lik pay ile dünya üretiminin yüzde 20'sini gerçekleştirmiştir. Yani nüfus başına 4 birimlik üretim olmuştur.

Rusya 'da bu oranlar 2,1 ve 3,0 düzeyindedir. Türkiye'de 1,1 ve 1,2 dir.

Ülkelerin nüfus ve üretim payları da bir anlamda verimlilik göstergesi olabilir ama daha iyi üretkenlik ölçütü çalışan işçi ve yaratılan katma değer arasındaki ilişkiyi veren bilgilerdir.

Tablo:3. Ülkelerin Nüfus, İhracat Ve GSYİH Payları

Kaynak; IMF, Dünya Ekonomik Görünümü Raporu, Nisan 2011

Sovyetler Birliği'nin çözülmesinde kaynak kullanım verimsizlikleri için yayımlanan bir çalışmanın bulguları aşağıdaki makalede yer almıştır:

(Halit Suiçmez, *Sovyetler Birliği'nin Çözülmesinde "Verimsizlik" Problemi, Avrasya Etüdleri*, Sayı: 18, 111-126, (2000)

